

П. Б. ПОЛЯНСЬКИЙ (Київ)

Про Українсько-польську комісію експертів з удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії

Історія взаємин між Польщею та Україною налічує не одну сотню років. Ще давнішим є сусідство двох народів, які через відомі історичні обставини жили у спільних державних кордонах спочатку Речі Посполитої, а потім Російської імперії. Проте стосунки між українцями й поляками сягають своїм корінням сивої давнини й ніколи не переривалися, оскільки на теренах як України, так і Польщі проживали й дотепер проживають представники обох народів. Природно, що минулі часи позначилися як яскравими прикладами співпраці й боротьби проти спільної загрози, так і тим, що не вдатися уникнути непорозумінь і навіть конфліктів.

Усі набутки і втрати, які зберегли народна пам'ять та історична наука, передаються, у тому числі й через шкільні підручники, наступним поколінням. На сьогодні, коли між двома країнами встановилися відносини партнерства й добросусідства, про що свідчать регулярні зустрічі й консультації між президентами України та Республіки Польщі, особливої ваги набуває те, що і як про кожну з них подано в підручниках. Курс історії в школі не повинен готувати підґрунтя для нових конфліктів, а навпаки, покликаний сприяти унеможливленню їх у майбутньому.

Саме з цією метою на основі Угоди про співпрацю між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти Республіки Польща було створено Українсько-польську (у польському викладі - Польсько-українську) комісію експертів з удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. До неї було затучено провідних українських та польських фахівців у цій галузі. З українського боку в Комісії активно працювали чи працюють Р. Арцишевський, Л. Васильєва, Ю. Войцехівський, Я. Ісаєвич, С. Кульчицький, О. Могила, В. Сергійчук, А. Сиротенко, О. Скуратович, Н. Теплоухова та А. Чуб. Польську сторону репрезентують Д. Вісьневська, Г. Дилонгова, В. Серчик, В. Станковський, А. Щесьяк та А. Юзвенко.

З 1993 р., коли відбулася Перша її нарада, Комісії вдатися досягти значного поступу в напрямі узгодження підходів до взаємного відображення історії та сьогодення обох країн на сторінках підручників.

У ході конструктивних, нерідко запальних дискусій, які щорічно почергово відбуваються в Україні та Польщі, експерти обох країн (їхні висновки мають рекомендаційний характер) зійшлися у головному — у підручниках варто акцентувати увагу не на конфронтаційних моментах спільної минувшини, а на позитивному досвіді співпраці між народами, взаємопроникненні і взаємозбагаченні їхніх культур.

Останнє зовсім не означає заклик до "глянцування" історії. Йдеться саме про визначення пріоритетів. Шляхів до досягнення спільної мети є чимало: уникнення в підручниках пропагандистських кліше, висвітлення українсько-польських відносин в контексті розвитку міжнародної ситуації у кожний конкретний історичний період, уникнення надмірного використання мартирологічних сюжетів з минулого, уважне ставлення до аргументів науковців і педагогів обох країн.

Зокрема, на Другій нараді у листопаді 1993 р. польські колеги порушили питання про трактування в українських підручниках з історії статусу польської адміністрації і військових формувань на українських землях, які у 20—30-х рр. ХХ ст. перебували у складі Польщі. Наголошувалося на тому, що вони були санкціоновані відповідними тогочасними міжнародними угодами, у тому числі й домовленостями між УСРР та Польщею.

Також польськими експертами була висловлена думка про те, що політику польських урядів міжвоєнної доби в Західній Україні неправомірно розглядати як таку, що була виключно спрямована на утиск усієї української культурної інфраструктури, переслідування Української церкви, обмеження у сфері вживання мови тощо.

З іншого боку, українські експерти порушували питання про вживання у польських підручниках назви "Україна", відображення в них історії Київської Русі, доби УНР і ЗУНР, постаті Б. Хмельницького, географічних та економічних аспектів, пов'язаних з Україною. До речі, в обох країнах траплялися випадки механічного вживання стереотипних оцінок на кшталт "захоплення", "загарбання", "окупація" тощо. Інколи терміни, звичні для вжитку в одній країні, не сприймаються в іншій і навпаки.

За рішенням Четвертої наради (Київ, 16—18 квітня 1996 р.) ювілейна П'ята нарада відбулася 16—19 червня 1998 р. у Варшаві. При її відкритті учасники вшанували пам'ять трагічно загиблої секретаря української частини Комісії Наталії Теплоухової.

До початку роботи наради польським фахівцям було передано на рецензування примірники української новітньої навчальної літератури, видрукованої з відповідними грифами Міністерства освіти (до 40 найменувань), а українським експертам — польську літературу. Робочі засідання пройшли у конструктивному дусі, сторони прагнули до з'ясування найгостріших питань.

Польські експерти досить високо оцінили відображення історії Польщі в українських підручниках і посібниках, відзначивши значний прогрес у напрямі толерантного, коректного й аргументованого підходу українських авторів до польської проблематики. Особливо високі оцінки були дані підручникам "Оповідання з історії України. Підручник для 5-го класу" В. Мисана та "Історія України. Підручник для 10-го класу" С. Кульчицького, М. Ковата і Ю. Лебедевої.

Головні зауваження польської сторони, в основному, звелися до того, що українські автори підручників іноді не досить виважено вживають термінологію, розкриваючи події минулого, пов'язані з Польщею та полжанами: "гноблення українських селян польською шляхтою", "Закерзоння", "польська окупація Львова" тощо. На думку польської сторони, в Україні не завжди, як наприклад, у випадку з Хотинською битвою, віддають належне внеску поляків у спільні з українцями перемоги над ворогом.

Натомість увагу польських експертів було повернуто до конкретних фрагментів у польських підручниках, де висвітлюється історія українського народу, особливо стосовно Галичини, наприклад, вживання терміну "Малопольща" на означення західноукраїнських земель.

Найвразливішим питанням, яке дискутується з самого початку діяльності комісії, є проблема взаємин ОУН—УПА з польським населенням Східної Галичини та польськими силами руху Опору, зокрема Армією Крайовою, Армією Людовою, "загонами хлопськими" та ін. Детальнішого вивчення вимагає й питання про операцію "Вісла".

У той же час експерти обох країн солідарні у тому, що авторам підручників варто акцентувати увагу на прикладах тісної співпраці українців і поляків у війнах проти загарбників, всебічно показувати життя українців у Польщі та поляків — в Україні, давати виважені характеристики непересічним історичним постаттям в історії обох народів.

Українською важливою визнана проблема відображення в підручниках спільних екологічних запитів, а також узгодження правопису географічних назв, статистичних даних тощо.

Взаємні рекомендації сторін були прийняті до відома й відображені у підсумковому Протоколі, який підписали С. Кульчицький та В. Серчик.

Сторони досягли домовленості, щоб надалі надсилати одна одній нову навчальну літературу у міру її появи. Вирішено наступну Раду провести у Києві навесні 1999 р.

У цілому діяльність Комісії є дуже важливою, й існує потреба в продовженні її роботи.